

PŘEMÍTÁNÍ O JEDNOM ŽIVOTĚ

STANISLAV BALÍK

„Není nejdůležitější uložit tělo do země, ale jde o to, abychom jak z puklé urny sebrali všechno dědictví, jehož opatrovníkem byl zemřelý, abychom ani zrnko neztratili. Je obtížné zachránit vše, dlouho to trvá, než jsme schopni poskytnout odkazu mrtvých u sebe přístřeší. Je třeba dlouho oplakávat, přemítat o jejich životě a vzpomínat jejich výročí“.

ANTOINE DE SAINT-EXUPÉRY

Přiznám se, že od chvíle, kdy můj kolega a kamarád Jaromír, známý mezi přáteli a kolegy spíš jako Bivoj, zemřel, jsem si tyto myšlenky slavného francouzského spisovatele několikrát připomněl.

Po pravdě řečeno, hned z několika důvodů.

Předně proto, že jsem si chtěl pro sebe sebrat alespoň část toho „dědictví, jehož opatrovníkem byl zemřelý“, kterého jsem znal déle než čtyřicet let.

Za druhé proto, že bych chtěl, abychom my všichni, ať už jsme byli jeho přáteli či nepřáteli, kolegy, studenty či blízkými žáky, byli schopni „poskytnout odkazu mrtvého u sebe přístřeší“.

Za třetí i proto, že někteří z nás už dávno vytušili, že touží po tom, aby i on, člověk bez dětí, bez syna nebo dcery, nebyl rychle zapomenut, ale aby, řečeno slovy prastarých zákonů, někdo „uctíval jeho památku“.

To, co jsem si předsevzal, není úkol snadný, protože Jaromír byl, stejně jako my všichni, člověkem s vlastnostmi dobrými a hodnými následování i s vlastnostmi, které by mohly být posuzovány méně kladně.

Jaký tedy byl? Jak jsme ho znali? Co z jeho života i osobnosti zůstane v našem povědomí, v naší paměti?

Většina z nás, ať už z řad učitelů nebo studentů, jej znala především jako *pedagoga*.

I když mě osobně nikdy neučil, náš věkový rozdíl nebyl příliš velký, vím, že byl po celou dobu svého působení na fakultě pokládán za jednoho z jejích nejlepších učitelů. Doslova do poslední chvíle jeho života jej starší i mladší studentské generace uznávaly. Víím také, že nejednou v závěru svých oblíbených přednášek a seminářů z římského práva soukromého dostal kyticí růží, podanou „panu učiteli s láskou“...

A přece přes své úspěchy nikdy neusnul na vavřínech. Stejně jako v mládí se i v pokročilejším věku připravoval na každou přednášku. Ve svých učitelských počátcích dokonce i tak, že si svou budoucí přednášku v některé osiřelé poslu-

chárně (v pozdních večerních hodinách to bylo možné) hlasitě proslovil. Pronášel přitom tuto svou generálku s takovým zaujetím, že ani nepostřehl přítomnost náhodného posluchače, kterého Jaromírův hlas v prázdné posluchárně přilákal k opatrnému otevření dveří a tichému nahlížení.

Většina bývalých studentů, které zkoušel, si jistě pamatuje, že měl osobitý způsob zkoušení, při kterém zjistil nejenom studentovy znalosti, ale i schopnost rychlé a správné orientace, což je schopnost u právníka žádoucí. Většina studentů také ví, že byl náročný a spravedlivý, i když při zkoušení někdy trochu „úřední“, což mohlo být dáno i jakousi trémou ze zkoušení. Určitě však neví, že za hodně dávných časů, kdy se zkoušelo dokonce ještě v sobotu odpoledne, i on zachovával nepsané pravidlo, o kterém „naše vrchnost“ starší generace samozřejmě nevěděla, že se totiž v sobotu odpoledne nepropadá ...

Když připomínám Jaromíra – učitele, nemohu opomenout, že nad rámec svých pracovních povinností a úkolů rozdával štědře jak studentům tak mladším kolegům z bohaté studnice svých odborných i jiných, zejména hudebních znalostí. Některé zájemce učil latině, jiným poutavě vyprávěl při svých hudebních besedách o vážné hudbě a přehrával zajímavé, u nás často exklusivní nahrávky, které sbíral. Některé z tehdejších účastníků jeho hudebních besed, ať už je dělal na fakultě nebo v kolejích, dodneška potkávám a vídám v koncertních síních či v opeře. Myslím si, že je to i díky Jaromírovu působení, které je v kladném smyslu poznamenalo. A to dokonce v době, kdy se u některých „angažovaných“ takové zaměření právě nenosilo ...

Ve své učitelské činnosti právního historika Jaromír nezapomínal ani na výchovu studentů k samostatné tvůrčí vědecké práci. Většinu zájemců o tuto práci naučil alespoň solidním základům metodiky vědecké práce v právní historii, jiné dovedl až k vypracování zajímavých studentských prací, případně pozoruhodných diplomových prací na neotřelá témata.

Tímto připomenutím se dostávám k další stránce Jaromírova působení, a to k jeho práci vědecké a překladatelské.

Mnozí z nás, ať už z řad učitelů nebo studentů, případně jiných lidí jej znala také jako *vědce*.

Nemělo by jistě smysl vypočítávat v tomto přemítání všechny větší nebo menší práce, které napsal. Bylo by snad jen vhodné připomenout, že měl široký záběr, protože se zabýval nejenom římským státem a právem, ale i obecnými dějinami státu a práva, zejména pak jejich evropskou raně feudální fází, dějinami politických a právních učeních či dokonce právními dějinami českými. I když jeho zájem o jednotlivé oblasti nebyl zcela vyvážen, výsledky nebyly zanedbatelné. Co bych zdůraznil, je to, že nikdy nezanedbával přípravu učebních pomůcek, ať už skript, textů či učebnic. Nezapomínal však ani na vědecké zpracování právněhistorických témat v pracích, určených širší obci odborníků i zájemců.

Co je přitom zajímavé, je skutečnost, že – ač v pedagogickém ohledu byl

především romanista – v ohledu vědeckém se zaměřoval po dlouhou dobu hlavně na raně feudální období v Evropě či, jinak řečeno, na germánské barbarské státy a právní řády.

Teprve později, jako by si uvědomoval zvláštnost této situace, se obrátil k římskému státu a právu a k právnímu profilu Marca Tullia Cicerona.

Stejně široký záběr bychom našli i v jeho činnosti *překladatele*, zaměřeného na latinské texty.

Počátky této jeho činnosti snad méně známé, spadají až do padesátých let. Měl jsem možnost je sledovat. I když od té doby uplynulo hodně času, dodneška vidím před očima dvě skloněné hlavy: učitele pana Mertlíka, vynikajícího překladatele latinských textů, a jeho žáka Jaromíra, obou zabraných do latinského textu a jeho překladu.

Myslím, že právě v překladatelské oblasti měl Jaromír velké, bohužel jen částečně uskutečněné plány. Víím, že ho potěšil můj zájem o tuto jeho činnost i o jeho plány. Vzpomínám si, jak ožil, když jsem vyprávěl jednu příhodu z díla Řehoře z Tours „*Historiarum libri*“, a jak se mně svěřil, že toto dílo hodlá přeložit. Nezůstalo jen u plánu, protože jednoho dne – k radosti jeho i mé – spatřil světlo světa pod názvem „O boji králů a údělu spravedlivých“ Jaromírův vynikající překlad Řehořova díla. Snad bych měl dodat, že nešlo ani o první ani o poslední Jaromírův překlad některého z významných literárních odkazů minulých věků. Čtenář možná ví, že prvním byly už Gaiovy „*Instituce*“, posledním, bohužel nejen v pořadí, „*Církevní historie*“ Bedy Ctihodného (*Beda Venerabilis*).

Nevím, zda Jaromír někdy přemýšlel o tom, jaké svědectví zanechá svou vědeckou a překladatelskou prací pro příští generaci právníků. Myslím si však, že i pro něho platí verše staroegyptského papyru o „učených spisovatelích z pradávných dob“, ve kterých se píše: „Ač odešli a na jejich jména by se jinak zapomělo, jejich spisy nám je budou připomínat“ (*Papyrus Chestera Beattyho* č. IV).

Mnozí z nás, ať už z řad učitelů nebo studentů, znali Jaromíra jako učitele, vědce a překladatele.

Znali ho však také jako člověka, jako *osobnost*?

Nemyslím si a nikdy bych se neodvážil tvrdit, že jsem jej znal dokonale, lépe než druzí. A tak se spíš jen pokusím připomenout některé věci, které by mohly naznačit některé rysy jeho osobnosti a jeho povahy.

Od 1. září 1952, kdy jsem nastoupil jako asistent v katedře dějin státu a práva, jsme se stýkali často, takřka denně jako kolegové. Náš společný zájem o vážnou hudbu vedl k tomu, že jsme se vídali téměř každý večer také v Divadle hudby, v divadlech a koncertních sálech.

Myslím, že právě díky uvedeným společným zájmům jsme se brzy stali i dobrými kamarády.

V těchto i pozdějších letech jsem přišel na to, že Jaromír není zdaleka člo-

věk, zahleděný jen do pedagogické a vědecké práce a do svých zájmů. Všiml si i jiných lidí a byl jim ochoten pomoci. Vím to i z vlastní zkušenosti. Jeden příklad za všechny: V prvních letech své asistentury jsem přespával, podobně jako jiní kolegové bez ubytování, na fakultě. Za velice kruté zimy 1953–1954, kdy noci na fakultě byly nevlídné a studené, mně nabídl – po dohodě se svou tetou, u které bydlel – abych se alespoň na nějakou dobu přestěhoval k němu. Nabídku jsem k jeho lítosti sice nepřijal, ale také na ni nezapomněl.

Jaromír dovedl být také pozorný a uměl udělat svým bližním radost. Tak např. mně daroval při mých zakulacených narozeninách kompletní nahrávku Musorgského „Borise Godunova“. Věděl, že tato opera patří k mým oblíbeným.

Možná, že mé vyprávění, mé přemítání budí dojem, že chci zesnulého ukázat za každou cenu v co nejlepším světle.

Nemám takový úmysl. Nejen proto, že, jak říká Don Manuel v „Nevěště messinské“, „stáří káže smířlivost“, ale protože vím, že Jaromír měl i své slabé stránky. Aspoň by se tak dalo usuzovat. Já osobně jsem měl vždycky pocit, že k jeho přednostem rozhodně nepatří organizační schopnosti a přesnost svědomitého, precizního úředníka. Spíš bych řekl, že byl bohém, kterému se čas od času něco „zaběhlo“ v hlubokých zásuvkách jeho stolu ...

Snad byl někdy až příliš ústupný, což jsme mu někdy snad právem, jindy snad neprávem zazlívali.

Možná, že jeho přístupy byly motivovány i snahou nezaplést se do konfliktů a konfrontací, ať už odborných, osobních nebo politických. Tím neříkám, že jsme se někdy v téči oné věci nestřetli. Co je, myslím, důležité, je to, že jsme oba byli schopni později v klidu přemýšlet o argumentech druhého a uznat je. Navíc jsme zůstali i nadále přáteli, on pro mě zůstal Jaromírem („Bivoji“ jsem mu nikdy neřikal), já pro něho Baldumanem (jak mé jméno „postarogermánštil“).

Naše lidské vztahy zůstaly dobré až do konce Jaromírova života, jako kdybychom si oba řekli společně s Kazatelem, že „je čas boje i čas pokoje“. A ten mu přeji. Requiescat in pace !